

تقسیم بندی گیاهان از نظر زراعت و باغبانی

کلیات

در زمان های قدیم توجه بشر به گیاهانی جلب شد که در مواقع لزوم بتواند با جمع آوری آنها امرار معاش کند و از آنها علاوه بر تأمین مایحتاج روزانه، ذخیره ی غذایی و پوشاک خانواده را تهیه نماید. بدین منظور درصدد برآمد گیاهانی را که دارای مزایای بیشتری هستند انتخاب و کشت کند. در نتیجه با سعی فراوان برای بهتر کردن نحوه ی کشت و کثرت محصول به گونه های جدیدی دست یافت، مثلاً برای انتخاب بذری که آرد بیشتری تولید کند به گونه های مختلف غلات دسترسی پیدا کرد. در این فرایند، الزاماً برای استفاده ی مفید از این گونه ها و انتقال یافته های خود به دیگران، گیاهان را به دو گروه بزرگ: زراعی و باغی تقسیم نمودند.

۱-۲- تقسیم بندی گیاهان زراعی

به علت تنوع گیاهان زراعی از نظر مصرف و عملیات زراعی، به صورت های مختلفی می توان

آن‌ها را گروه‌بندی کرد. در این جا به توضیح پنج مورد آن اکتفا می‌کنیم که عبارتند از: گروه‌بندی براساس هدف تولید و مورد مصرف، براساس عملیات زراعی، از نظر فصل رشد، براساس حرارت مطلوب و براساس دوره‌ی رشد گیاه.

۱-۱-۲- براساس هدف تولید و مورد مصرف

غلات: گروهی از نباتات زراعی از خانواده گندمیان هستند که در نقاط مختلف دنیا و در شرایط آب و هوایی مختلفی برای تولید دانه کشت می‌شوند و محصول آن‌ها به مصرف تأمین غذای ضروری و اولیه انسان و دام می‌رسد. این گیاهان از نظر داشتن نشاسته غنی و از نظر پروتئین نسبتاً فقیر می‌باشند. از گیاهان متعلق به غلات می‌توان گندم، جو، برنج، ذرت خوشه‌ای یا سورگوم، یولاف، چاودار و ارزن را نام برد (شکل ۱-۲).

یولاف

برنج

چاودار

گندم

شکل ۱-۲

حبوبات : گیاهانی از تیره نخود هستند که به منظور تولید دانه کشت می شوند. این نوع گیاهان از نظر پروتئین غنی بوده و به مصرف تغذیه ی انسان و دام می رسند گونه های آن عبارتند از : نخود، لوبیا، ماش، عدس، باقلا، بادام زمینی، سویا، لوبیا چشم بلبلی، نخود فرنگی و... (شکل ۲-۲).

لوبیا چشم بلبلی

بادام زمینی

نخود فرنگی

عدس

شکل ۲-۲

گیاهان روغنی: این گیاهان از خانواده‌های مختلف هستند که برای روغن‌گیری از دانه آن‌ها، کشت می‌شوند از انواع این گروه می‌توان به:

پنبه، سویا، آفتابگردان، ذرت، کنجد، کرچک، بادام زمینی، کتان، نارگیل، کلزا و غیره اشاره نمود. البته تعدادی از این گیاهان مانند کتان و پنبه جزء گیاهان لیفی نیز محسوب می‌شوند (شکل ۲-۳).

کلزا

کنجد

شکل ۲-۳

گیاهان علوفه‌ای: نباتاتی از خانواده‌های مختلف هستند که از شاخه، برگ، غده و دانه آن‌ها برای تغذیه‌ی دام و طیور، چه به صورت تازه یا خشک و سیلو شده، استفاده می‌شوند. این گیاهان بعضی یکساله و برخی چندساله‌اند.

الف) نباتات علوفه‌ای یکساله مانند: شبدر ایرانی، یونجه گل‌زرد، ذرت علوفه‌ای، جو، یولاف، خلر، ماشک، سودان گراس، ذرت خوشه‌ای (سورگوم)، ارزن، سویای علوفه‌ای و ... (شکل ۲-۴).

ارزن

سورگوم

شکل ۲-۴

ب) نباتات علوفه‌ای چندساله مانند: یونجه، اسپرس، شبدر شیرین، شبدر قرمز، بندواش، چغندر علوفه‌ای و ... .

گیاهان لیفی: گیاهانی از تیره‌های مختلف هستند که از الیاف قسمت‌های مختلف آن‌ها بعد از تبدیل به نخ، در نساجی برای پارچه‌بافی و تولید دیگر محصولات صنعتی استفاده می‌شود. انواع این گیاهان عبارتند از: پنبه، کتان، کنف، شاهدانه، چتائی (ژوت) و ... (شکل ۵-۲).

کتان

شکل ۵-۲

شاهدانه

گیاهان قندی: تیره‌های مختلفی دارند و برای قندگیری از عصاره شیرین آن‌ها کشت می‌شوند. چغندر قند و نیشکر برای تهیه‌ی شکر سفید مورد استفاده قرار می‌گیرند و از ساقه‌های بعضی از گونه‌های ذرت خوشه‌ای (سورگوم) که در گیلان و مازندران کشت می‌شوند قند به خصوصی (شکر سرخ) استخراج می‌شود.

گیاهان تولیدکننده رنگ : این گیاهان به منظور استفاده از رنگ آنها در صنعت کشت می‌شوند، مانند حنا، روناس، نیل، گلرنگ و ... (شکل ۶-۲).

حنا

نیل

روناس

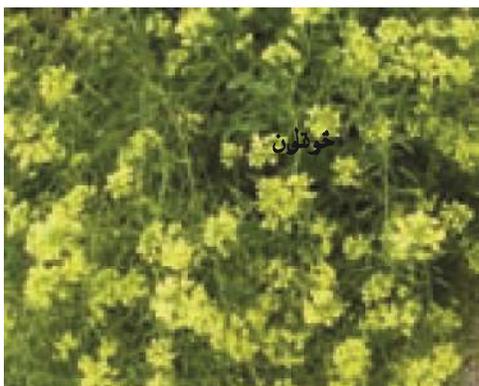
گلرنگ

شکل ۶-۲

گیاهان دارویی، تدخینی، ادویه ای : گیاهانی از تیره های مختلف هستند که به منظور استفاده از برخی مواد و ترکیبات آن ها در تهیه دارو، دخانیات یا استفاده از عطر و رنگ و طعم آن ها به عنوان ادویه کشت می شوند، مانند : توتون، خشخاش، خردل، زعفران، دارچین، زردچوبه، هل، گاوزبان، سنبل الطیب و غیره (شکل ۷-۲).

برگ و گل دارچین

خردل

توتون

گل گاوزبان

خشخاش

سنبل الطیب

شکل ۷-۲

۲-۱-۲- تقسیم بندی براساس عملیات زراعی

الف) گیاهان وجینی : گیاهانی هستند که بوته‌های آنها فضای زیادی را اشغال می‌کنند، و به همین دلیل آنها را به صورت ردیفی و با فاصله کشت می‌کنند. چون بین ردیف‌ها را می‌توان به منظور از بین بردن علف‌های هرز (با وسایل مکانیکی) وجین کرد آنها را گیاهان وجینی می‌نامند، مانند سیب‌زمینی، ذرت، چغندر و ... .

ب) گیاهان غیر وجینی : گیاهانی هستند که بوته‌ی آنها حجم زیادی ندارد و بنابراین به صورت متراکم و نزدیک به هم کشت می‌شوند. به علت عدم نیاز به وجین کردن آنها این گونه گیاهان را غیر وجینی می‌نامند مانند : گندم، جو، یونجه، شبدر و ... .

۳-۱-۲- تقسیم بندی از نظر فصل رشد

الف) گیاهان پاییزه : این نوع گیاهان نسبت به سرما مقاوم‌اند و برخی از آنها برای گل‌دادن به یک دوره سرما احتیاج دارند و معمولاً در هوای خنک و مرطوب بهتر رشد می‌کنند مانند گندم و جو پاییزه و ... .

ب) گیاهان بهاره : گیاهانی هستند که به سرما حساسند. رشدشان در هوای معتدل بهتر است و در مقابل خشکی مقاوم تر از گیاهان پاییزه هستند. مانند ذرت، پنبه، نیشکر، بادام زمینی، سویا، گندم بهاره و ... .

۴-۱-۲- تقسیم بندی بر اساس حرارت مطلوب

الف) گیاهان سرد دوست : این نوع گیاهان در هوای خنک بهتر رشد می کنند و در هوای گرم خسارت می بینند. دمای مطلوب برای رشد آنها بین ۱۶-۳۲ درجه سانتی گراد است مانند گندم و جو پاییزه، سیب زمینی، کتان، چغندر قند، نخود و ... .

ب) گیاهان گرم دوست : این گیاهان در هوای نسبتاً گرم بهتر رشد می کنند و بر اثر یخبندان از بین می روند. دمای مطلوب برای گیاهان بین ۳۸-۳۰ درجه سانتی گراد است مانند پنبه، ذرت، نیشکر و ... .

۵-۱-۲- تقسیم بندی بر اساس طول دوره ی رشد گیاهان زراعی

الف) گیاهان یک ساله : به گیاهانی گفته می شود که از کاشت بذر تا برداشت دانه حداکثر یک سال طول بکشد. این نباتات معمولاً در بهار یا پاییز کاشته شده و تا اواخر تابستان رشد خود را انجام داده و تولید گل و دانه می کنند و از بین می روند. مانند : گندم، جو، برنج، لوبیا، ذرت، ذرت علوفه ای، ارزن و ... .

ب) گیاهان دو ساله : به گیاهانی گفته می شود که در سال اول رشد رویشی دارند و سال دوم تولید گل و دانه می کنند. به عبارت دیگر دوره ی رشد این گیاهان از زمان کاشت تا برداشت دانه دو سال به طول می انجامد. مانند چغندر قند و بعضی از انواع شبدرها و ... .

ج) گیاهان چند ساله : به گیاهانی گفته می شود که طول زندگی آنها چندین سال باشد. این گیاهان معمولاً در هر سال یک دوره ی رشد رویشی و یک دوره ی رشد زایشی و تولید میوه دارند. مانند : یونجه، اسپرس، چغندر، نیشکر، سیب زمینی، پنبه و کرچک (شکل ۸-۲) (در بوم خود).

اسپرس

کرچک

شکل ۸-۲

۲-۲- تقسیم بندی گیاهان باغی

گیاهان باغی به گروه‌های بزرگ درختان میوه، سبزی‌ها، گل‌ها و گیاهان فضای سبز تقسیم می‌شوند.

۲-۲-۱- درختان میوه: درختان میوه از نظر مناطق انتشار و مقاومت به سرما و سرما، به سه دسته‌ی گرمسیری، نیمه‌گرمسیری و سردسیری تقسیم می‌شوند.

الف) میوه‌های گرمسیری: این میوه‌ها از بوته‌ها و درختان همیشه سبز تولید می‌شوند. مانند: خرما، موز، نارگیل و انبه.

ب) میوه‌های نیمه‌گرمسیری: درختان این میوه‌ها به دو گروه درختان همیشه سبز یا خزان دار تقسیم می‌شوند.

- درختان همیشه سبز که در برابر سرما حساسند. مانند: نارنگی، پرتقال، لیموشیرین، دارابی، نارنج، ازگیل و غیره.

- درختان خزان دار: در نقاطی که زمستان ملایم دارند قابل کاشت هستند و همین مقاومت کم در برابر سرما آن‌ها را از درختان خزان دار سردسیری مجزا می‌کند. مانند: انار، انجیر، پسته، خرمالو.

ج) میوه‌های سردسیری : همگی خزان دارند و برای گلدهی مجدد در بهار نیاز به یک دوره‌ی سرمای زمستانه دارند و دارای انواع زیر هستند.

- دانه‌دارها مانند : گلابی، سیب، به، زالزالک.
- هسته‌دارها مانند : گیلاس، بادام، هلو، زردآلو، آلو، شلیل.
- میوه‌های خشکباری مانند : فندق، گردو، پسته، بادام.
- میوه‌های ریزدانه مانند : انگور، انگور فرنگی، تمشک، شاه‌توت، توت.

۲-۲-۲- سبزی‌ها : گیاهانی را که تمامی یا قسمت‌هایی از آن‌ها مانند : ریشه، غده، ساقه، دم‌برگ، برگ، گل، میوه، دانه و یا قارچ خوراکی که به‌صورت خام (تازه) و پخته و خشک شده و یا کنسرو شده مورد تغذیه‌ی انسان قرار می‌گیرد، سبزی گویند.

چون در باغبانی قسمت‌های قابل مصرف سبزی‌ها مورد توجه است، بنابراین تقسیم‌بندی سبزی‌ها براساس قسمت‌های قابل مصرف انجام می‌گیرد.

الف) سبزی‌هایی که قسمت‌های زیرزمینی آن‌ها مصرف تغذیه دارد. مانند : چغندرلبویی، پیاز، ترب و تربچه، هویج، شلغم، سیب‌زمینی، سیب‌زمینی ترشی و ...

ب) سبزی‌هایی که قسمت‌های ساقه و برگ آن‌ها مصرف تغذیه دارد. مانند : انواع کلم، کاهو، اسفناج، جعفری، کرفس، ریواس، نعناع، تره، مارچوبه و ...

ج) سبزی‌هایی که میوه یا دانه‌ی آن‌ها مصرف تغذیه دارد. مانند : ذرت بلال، نخودفرنگی، لوبیا سبز، گوجه‌فرنگی، فلفل سبز، خیار، کدو، هندوانه و ...

د) سبزی‌هایی که گل آن‌ها مصرف تغذیه دارد. مانند: گل کلم، آرتیشو (کنگر فرنگی) (شکل ۲-۹) و ...

شکل ۲-۹- کنگر فرنگی

۳-۲-۲- گل‌های زینتی: گیاهانی که از نظر شاخه، برگ، گل، میوه و یا شکل ظاهری زینتی می‌باشند و از آن‌ها برای تزئین منزل، باغچه، فضای سبز و غیره استفاده می‌شود. گل بارزترین مظهر زیبایی در طبیعت به‌شمار می‌رود و اگر چه تولید تجاری آن مدّت زیادی نیست که در کشور ما رونق گرفته اما از زمان‌های بسیار دور به دلیل عطر و زیبایی خاصی که دارد و تأثیر آن در رفع خستگی و شادی روح و انبساط خاطر همیشه مورد توجه انسان بوده است. امروزه به دلیل صنعتی شدن جوامع، انسان در زندگی روزمره اکثر اوقات با اجسام سخت و بی‌روح سرو کار دارد و از طرفی دیگر انسان از نظر عاطفی و روحی رابطه‌ی تنگاتنگی با گل و زیبایی آن دارد همین امر موجب شده که بیشتر از گذشته تمایل به گل و گل‌کاری و فضای سبز داشته باشد و باز به همین دلیل است که می‌بینیم امروزه گل در شادی‌ها و غم‌ها شریک شده است و از عیادت بیمار و مراسم

سوگواری گرفته تا جشن‌ها و عروسی‌ها و اعیاد ملی و مذهبی مورد استفاده قرار می‌گیرد.
گل‌ها از نظر طول دوره‌ی زندگی و محل نگهداری یا رویش تقسیم‌بندی می‌شوند.
از نظر دوره‌ی زندگی سه دسته‌اند:

الف) گل‌های یکساله: گل‌هایی را گویند که طول دوره‌ی رشدشان از زمان کاشت بذر تا گل‌دهی و تولید بذر مجدد یک سال است. مانند: اطلسی، آهار، مینا، جعفری و ...

ب) گل‌های دوساله: گل‌هایی را گویند که طول دوره‌ی رشدشان از زمان کاشت بذر تا گل‌دهی و تولید بذر مجدد دو سال است. بدین معنی که در سال اول رشد رویشی دارند و فقط شاخه و برگ تولید می‌کنند و در سال دوم رشد زایشی دارند و پس از تولید گل و بذر عمر گیاه پایان می‌پذیرد. مانند: ختمی، شب‌بو، قرنفل، استکانی و ...

ج) گل‌های چندساله: گل‌هایی را گویند که طول مدت عمر آنها بیش از دوسال است. یعنی با فرا رسیدن فصل پاییز قسمت‌های هوایی آنها از بین می‌روند و در بهار سال بعد از روی ریشه‌ی باقی‌مانده در خاک، گیاه جدید رشد می‌کند و در واقع گیاهان دائمی هستند. مانند: تاج‌الملوک، سوسن، داودی، زنبق، نرگس و ...

از نظر محل نگهداری دو دسته‌اند:

الف) گل‌های گلخانه‌ای یا درون‌خانه‌ای (آپارتمانی): گل‌هایی هستند که معمولاً در گلدان و در محل‌های مسقف مانند منازل مسکونی و گل‌خانه‌ها و ادارات و ... به منظور زینت بخشیدن به محل سکونت و کار استفاده می‌شوند و در واقع تحمّل تغییرات فاحش عوامل محیطی مانند: نور، دما و غیره را ندارند. مانند: دیفن‌باخیا، فیکوس، بابا آدم، حسن یوسف، آزالیا و ...

ب) گل‌های باغچه‌ای: گل‌هایی هستند که به دلیل مقاومتشان در برابر عوامل محیطی فضای آزاد مثل تابش نور آفتاب، تغییرات وزش باد و غیره در باغچه کشت می‌شوند. مانند: لادن، آهار، اطلسی، بنفشه، میمون، شاه‌پسند، رعنا زیبا و ...

۴-۲-۲- درختان و درختچه‌های زینتی (همیشه سبزها مانند: کاج‌ها و سروها و پهن برگ‌ها
یا خزان کننده‌ها مانند نارون) و درختچه‌های زینتی (همیشه سبزها مانند: شمشاد یا خزان کننده‌ها مانند
رُزها) که برای تک‌کاری و کپه‌کاری به کار می‌روند.